

Opis źródła:

Przedstawione źródło to sprawozdanie z organizacji szczecińskiego oddziału Narodowego Banku Polskiego w Szczecinie. Szczecin to historyczna stolica Pomorza Zachodniego i księstwa pomorskiego. Polska utraciła zwierzchnictwo nad tym miastem już w końcu XII w., następnie Szczecin był lennem Danii, a potem znajdował się w granicach Świętego Cesarstwa Rzymskiego, Szwecji, Brandenburgii, Prus i Niemiec. Omawiany dokument powstał w lipcu 1945 r., a więc niedługo po zakończeniu II wojny światowej. 5 lipca 1945 r. nastąpiło oficjalne przekazanie miasta Polsce. Wiązało się to oczywiście – jak na pozostałych tzw. Ziemiach Odzyskanych – z przesiedleniem ludności niemieckiej do Niemiec. Źródło opisuje problemy życia codziennego po wyniszczającej wojnie. Oprócz ogromnych problemów związanych z katastrofalną sytuacją gospodarczą, dodatkowych trudności przysporzyło usuwanie skutków wielowiekowego zamieszkiwania tego terenu przez Niemców i stacjonowanie żołnierzy radzieckich, którzy na rozkaz nowych władz wywozili wszelkie wartościowe dobra, a nawet rabowali tak trudną do zdobycia żywność. Najwięcej przestępstw ze strony żołnierzy Armii Czerwonej miało miejsce właśnie w 1945 r., gdy proces zasiedlania tych ziem osadnikami polskimi nabierał dopiero rozmachu. Zmiany w psychice żołnierzy dokonane w wyniku wojny, bieda i niska kultura rodzinnego domu dawały się niezwykle przykro we znaki polskim osadnikom¹.

Miejsce wydania:

Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego, t. 16: *Sektor prywatny, spółdzielczy oraz państwowy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1949 w świetle sprawozdań Narodowego Banku Polskiego*, wstęp, wybór i oprac. P. Chrobak, Szczecin 2015, nr 1, s. 31–35.

Miejsce przechowywania źródła:

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Narodowy Bank Polski II Oddział Miejski w Szczecinie, sygn. 8.

¹ R. Techman, *Armia radziecka w gospodarce morskiej Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, Poznań 2003, s. 58–59.

Tekst źródła:

[1945 lipiec, Szczecin] – Pierwsze sprawozdanie z organizacji Oddziału NBP w Szczecinie

Na podstawie polecenie Centrali, udaliśmy się (Lubowiecki Józef i Mroziński Mieczysław] przez Starogród [Stargard Szczeciński], skąd wzięliśmy przydzielonego na czas organizacji Oddziału w Starogardzie [Stargardzie Szczecińskim] ob. Burka Zenona do Szczecina, autem ciężarowym Oddziału w Krakowie. Dnia 26-go lipca w godzinach wieczornych przybyliśmy do Szczecina, wioząc ze sobą gotówkę w złotych otrzymaną z Oddziału Głównego oraz gotówkę otrzymaną z Oddziału w Poznaniu, na mocy telefonicznego zezwolenia Centrali. Nie posiadając żadnego lokalu, noc z 26-go na 27-go lipca spędziliśmy w budynku Zarządu Miejskiego Miasta Szczecina, pod odpowiednią ochroną milicji obywatelskiej, otrzymaną z wielkim trudem. W dniu 27 lipca na skutek prośb u Kierownika Wydziału Kwaterunkowego (Prezydent Miasta był jeszcze nieobecny i nadal znajdował się w Koszalinie) zostały dla nas opróżnione dwa mieszkania przy ul. Falkenwalderstrasse [al. Wojska Polskiego] 53 m. 5 i 6, gdzie złożyliśmy przywiezioną gotówkę, pod stałą wartą milicji obywatelskiej pełniącej służbę dzień i noc. Tam również sami zamieszkaliśmy wraz z obywatelami Jarmuziewiczem i Grabowskim, przydzielonymi na przez Centralę.

Lokal bankowy

Dnia 27 lipca udaliśmy się do Komendanta Miasta, mjr. Gorczakowa, który przyobiecał nam pomoc w opróżnieniu byłego Banku Rzeszy z wojska radzieckiego, które posiada tam magazyn różnego sprzętu i mebli, podobno zwiezionych z miasta. Interwencja Komendanta Miasta jak i Prezydenta Miasta nie odniosła jednak żadnego skutku, a to z powodu niemożliwości odnalezienia komendanta miasta dane komendantowi I-go Okręgu wojskowego, por. Fiedotowi, w którego rejonie mieści się były Bank Rzeszy do energicznych poszukiwań. Sprawa poczęła się przewlekać z dnia na dzień mimo kilkakrotnych naszych nachodzeni dziennych tak Komendanta Miasta jak i Prezydenta oraz por. Fiedotowa. W konsekwencji zagroziliśmy wyjazdem ze Szczecina i to dopiero odniosło pomyślny skutek. Por. Fiedotow odnalazł danego dowódcę jednostki radzieckiej, pewnego podpułkownika i jemu wręczono nakaz natychmiastowego opróżnienia budynku bankowego. W dniu 4-go sierpnia br. sam Komendant Miasta udał się z nami do budynku byłego Banku Rzeszy, gdzie pozostawił rozkaz opróżnienia budynku. Nas do środka nie wpuszczono, tak że nie mogliśmy stwierdzić w jakim stanie znajduje się skarbiec. W dniu dzisiejszym tj. 6 sierpnia 1945 r. auta sowieckie wywożą

z budynku nagromadzone tam urządzenia jak jadalnie, sypialnie, gabinety, fortepiany, pianina, maszyny do szycia itp. zaś jutro, tj. 7 sierpnia mamy przejąć cały budynek. Po przejęciu rozpoczniemy natychmiast czynności bankowe, równocześnie przeprowadzając wewnętrzny remont pod osłoną milicji. Dotychczas czynności bankowe załatwimy w naszym mieszkaniu, o czym jedynie powiadomiony jest Zarząd Miasta, który z naszych usług korzysta.

Sprawa bezpieczeństwa

Sprawa bezpieczeństwa jest na ogół trudna, gdyż Milicja Obywatelska posiada bardzo mało milicjantów, a tych których posiada nie może utrzymać, ze względu na bardzo ciężką sytuację żywnościową. Po przeniesieniu się do budynku byłego Banku Rzeszy, kwestia bezpieczeństwa będzie korzystniej rozwiązana, gdyż naprzeciw budynku znajdują się biura Urzędu Bezpieczeństwa, na narożniku zaś Główna Komenda Milicji Obywatelskiej. Równocześnie Komendant Miasta przyobiecał nam stały posterunek wojskowy po nadejściu brygady Wojska Polskiego, do tego zaś czasu Komendant Milicji zobowiązał się postawić stały posterunek przed budynkiem. Ilość posterunków zostanie po zbadaniu miejscowych warunków ustalona. Położenie budynku jak załącznik.

Apropozycja

Wyżywienie miasta napotyka na bardzo wielkie trudności, ze względu na bardzo trudny dowóz środków żywnościowych. Wielu urzędników i milicjantów wyjechało z powrotem. Stołówki urządzone przy Zarządzie Miasta, Milicji, Poczty wydają jedynie posiłki dla swych pracowników i tak: na śniadanie: czarną kawę bez cukru; na obiad: zupę ziemniaczaną ze starych ziemniaków bez tłuszczu i mięsa; na kolację: czarną kawę i kawałek chleba (całe 125 gr.) na cały dzień. Były również dni, w których poza czarną kawą nie wydawano w stołówce Zarządu Miasta nic, gdyż żywności nie przywieziono. Żywność przywieziona przez osoby prywatne, była sprzedawana na tandencie w formie wymian za towar od Niemców jak zegarki, kryształy, części garderoby, a jedynie w nieznaczej ilości przechodziła do sklepów spożywczych, których kilka jest otwartych. [...]

Nabiału, jaj, wędlin, cukru, marmolady – jeszcze dzisiaj otrzymać nie można. Jarzyn w ogóle niema żadnych; w restauracjach obiad składający się z marnej zupy kosztował zł 80–100.

Aby temu zapobiec, wysłaliśmy w dniu 30 lipca auto w okolice Starogrodu [Stargardu Szczecińskiego] po zakup żywności jak ziemniaki, mąka, chleb, cukier, kasza, tłuszcz, mięso i kawa. Dnia 30 lipca uruchomiliśmy własną stołówkę. Wyżywienie dzienne składa się: śniadanie: kawa i chleb; obiad: zupa i kluski lub makaron. Jeden raz mieliśmy mięso; kolacja:

ziemniaki i kawa. Chcąc utrzymać stałe postępowanie milicji, dajemy im całodzienne wyżywienie. Artykuły żywności zakupione w okolicach Starogardu [Stargardu Szczecińskiego] są o całe 30% tańsze, a przewóz samochodowy nie napotyka na takie trudności jak transport kolejną. Żywność przewożona kolejną bywa prawie w całości odbierana przez wojska sowieckie na linii Starogród [Stargard Szczeciński]–Szczecin. Przy okazji odbierania tracą podróżni bardzo często wszystko co posiadają przy sobie. Sytuacja żywnościowa ulega wolnej poprawie, do czego przyczynia się przewóz żywności samochodami i ubezpieczony przewóz przez „Społem”. Należy się spodziewać, że w najbliższych miesiącach ulegnie gruntownej zmianie, do czego przyczyni się również wyjaśnienie sytuacji politycznej, którą po konferencji w Poczdamie komentuje się dwójako: 1) że linia graniczna idąca na zachód od Świnoujścia, Odrą i Nysą przejdzie na zachód około 30–35 km od Szczecina; 2) że linia ta [dwa nieczytelne wyrazy] Szczecin stanie się wolnym miastem lub przypadnie Niemcom. Każdy przyjeżdżający zachowuje wielką rezerwę i oczekuje komunikatu Rządu Polskiego.

Sprawy walutowe

Jedynie obiegu walutą na terenie Szczecina jest złoty polski. Marki niemieckie jak i marki okupacyjne nie znajdują się w obiegu, jak również czarna giełda nie notuje nimi żadnych obrotów.

Stan ludności

Miasto posiada obecnie około 130 000 mieszkańców, z czego zameldowanych Polaków jest około 13 000, niemeldowanych ca 20 000. Reszta przypada na Niemców, których jednak wielu wyjeżdża z miasta usunąwszy już przedtem swoje ruchomości. Obecnie posiada miasto pewną ilość wolnych mieszkań nieumeblowanych. Do pogorszenia tego stanu przyczyniają się ciągle napady i rabunki wojsk sowieckich, które przybrały takie rozmiary, że Komendant Miasta Górczakow polecił Wojsku Polskiemu i Milicji strzelać do napastników. Pocięszającym jednak objawem jest stały przyływ ludności polskiej, który dochodzi dziennie do 1000.

Auta i materiały pędne

Samochód ciężarowy, którym przyjechaliśmy do Szczecina, pozostał tu do 1-go sierpnia, w którym to dniu w godzinach rannych odjechał do Krakowa. Sprawa zakupu aut dla Centrali jest w toku. Zakup odbywa się jednak nie w Szczecinie lub okolicy. Materiałów pędnych, benzyny i oliwy w Szczecinie w żadnym wypadku otrzymać nie można. W sprawie w której telefonowałem z Poznania do Centrali, udaliśmy się z Prezydentem Zarembą jego autem do

Berlina, gdzie sprawy zostały dokładnie omówione i należy się spodziewać pomyślnych wyników.

Przemysł

Przemysł cały znajduje się na razie w rękach sowieckich tak, że trudno ustalić, jak wyglądają różne przedsiębiorca. W następnym sprawozdaniu postaramy się przesłać pewne dane, gdyż część przemysłu, 30 warsztatów pracy w najbliższej przyszłości ma być zwolniona.

Port

Port znajduje się w zarządzie wojsk radzieckich. Obecnie przyjechał polski komandor podporucznik, celem przejęcia portu. Ładowanie towarów w porcie na statki sowieckie odbywa się w dzień i noc. W ciągu 24-ch godzin wypływa 1–2 statki załadowane. Oprócz tego dziesiątki berlinek załadowanych czeka na przeładowanie na statki.

Reasumując powyższe musimy stwierdzić, że Szczecin choć początkowo wolno poczyna się rozwijać i w niedługim czasie stanie się miastem żywym, a port jego wróci do dawnej swej świetności. Równocześnie donieść musimy, że sprawozdanie nadesłane do Centrali odnośnie Szczecina nie były dokładne, gdyż ani budynku bankowego nie było, a sprawa zarezerwowania 30-tu umeblowanych mieszkań dla pracowników w ogóle nie wchodzi w rachubę.

Banki

Wszystkie banki znajdujące się na terenie miasta zostały przed nadejściem wojsk sowieckich ewakuowane. Pozostawione ruchomości tj. same urządzenia bez maszyn – które zostały wywiezione – są przeważnie zniszczone. W następnym sprawozdaniu podamy nazwy zachowanych budynków bankowych, ich stan i protokolarne ich przejęcie.

Przy uruchomieniu Narodowego Banku Polskiego, jedyny budynek który wchodzi w rachubę, jest budynek byłego Banku Rzeszy, który według oświadczenia komendanta będącej w tym budynku jednostki sowieckiej nie jest zniszczony. Inne bowiem są bardzo poważnie zniszczone i wymagają dłuższego remontu.

Narodowy Bank Polski
Oddział w Szczecinie
[podpis nieczytelny]

Słowniczek pojęć:

Starogród – obecnie Stargard (do 2015 r. Stargard Szczeciński), miasto w województwie zachodniopomorskim, siedziba gminy wiejskiej Stargard i siedziba powiatu stargardzkiego – [http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_XI/256 (dostęp dn. 11 VI 2024 r.)].

Por. Fiedotow – najprawdopodobniej chodzi o pułkownika Aleksandra Fiedotowa, radzieckiego komendanta wojennego Szczecina. Za: *Źródła do dziejów Pomorza...*, s. 32, przyp. 34.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Z jakimi trudnościami musieli się mierzyć polscy osadnicy na tzw. Ziemiach Odzyskanych?
2. W jaki sposób postępowało wojsko radzieckie na ziemiach przejmowanych przez Polskę z rąk niemieckich?
3. Jak wyglądała kwestia bezpieczeństwa ludności?
4. Z czego wynikała słaba kondycja przemysłu na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Które ziemie określamy jako tzw. Ziemie Odzyskane? Do czego nawiązywała nazwa „Ziemie Odzyskane”?
2. Kiedy i gdzie zdecydowano o kształcie granicy zachodniej państwa polskiego po zakończeniu II wojny światowej?
3. Scharakteryzuj kwestie przesiedleń ludności na obszarze Polski na skutek decyzji dotyczących nowych granic kraju po II wojnie światowej.

Literatura pomocnicza.

Hutnikiewicz A., Makowski A., *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1945–1989*, w: *Od Polski Ludowej do III RP w Unii Europejskiej. Pomorze Zachodnie 1945–2005: materiały z sesji naukowej, 29 kwietnia 2005 r.*, red. K. Kozłowski, A. Wątor, E. Włodarczyk, Szczecin 2006, s. 111–128.

Jezierski A., Leszczyńska C., *Dzieje gospodarcze Polski w zarysie do 1989 r.*, Warszawa 1994, s. 165–210.

Jeziński A., *Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944–1985*, Warszawa 1988, s. 9–139.

Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski w XX wieku*, Warszawa 2003, s. 182–236.

Kozłowski K., *Formowanie się i konsolidacja totalitarnego systemu władzy na Pomorzu Zachodnim (1945–1956)*, w: *Regiony w dziejach Polski. Pomorze Zachodnie w tysiącleciu*, red. P. Bartnik, K. Kozłowski, Szczecin 2000, s. 27–288.

Kozłowski K., *Między racją stanu a stalinizmem. Pierwsze dziesięć lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim 1945–1955*, Warszawa–Szczecin 2000, s. 21–80, 193–214, 231–239.

Kozłowski K., *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięcioleciu (1945–2005). Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, Szczecin 2007, s. 187–199, 261–284, 312–319, 337–375.

Techman R., *Armia radziecka w gospodarce morskiej Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, Poznań 2003, s. 37–73.

Najważniejsze cezury:

Omawiany dokument powstał w lipcu 1945 r. 8 maja bezwarunkową kapitulacją Niemiec zakończyła się II wojna światowa w Europie. Niedługo potem Niemcy zostały podzielone na cztery strefy okupacyjne. Od 17 lipca do 2 sierpnia trwała konferencja poczdamska – ostatnia konferencja przedstawicieli Wielkiej Trójki: ZSRR, Wielkiej Brytanii i USA. 6 i 8 sierpnia Amerykanie – chcąc zmusić Japonię do kapitulacji – zrzucili bomby atomowe na Hiroszimę, a potem na Nagasaki. W wielu krajach Europy Środkowo-Wschodniej ZSRR zaczęło przejmować realną władzę. W Polsce Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej zastąpił utworzony końcem poprzedniego roku Rząd Tymczasowy. Wicepremierem i ministrem rolnictwa został Stanisław Mikołajczyk. Została rozwiązana Armia Krajowa. NKWD aresztowała i wywiozła do Moskwy przywódców Polski Podziemnej (tzw. proces szesnastu).

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek.